Kamil Szafraniec
Uniwersytet Łódzki

WSPÓŁCZESNA LITERATURA POLSKA W TŁUMACZENIACH NA JĘZYK SŁOWIEŃSKI

SŁOWA KLUCZOWE: literatura polska, przekład, recepcja literatury polskiej w Słowenii, współcześni pisarze polscy za granicą

Stosunki kulturowe panujące pomiędzy Polską a Słowenią nie są z pewnością tak ożywione, jak kontakty z jakąkolwiek inną „dużą” kulturą europejską, jak choćby z niemiecką, francuską, angielską, czy rosyjską. J. Heilbron, analizując liczbę tłumaczeń z danego języka, zaliczył polski do tzw. języków „półperyferyjnych” [Heilbron, 1999, za: Łukaszewicz, 2010, s. 7]. Zapewne język słoweński znalazłby się w grupie języków, których tłumaczenia pojawiają się na europejskim rynku literackim sporadycznie. Biorąc pod uwagę ogólną liczbę tłumaczeń ze słoweńskiego na język polski, można stwierdzić, że język i kultura słoweńska w polskiej świadomości kulturowej praktycznie nie istnieją. Przekłady słoweńskiej literatury są sporadyczne, nie zawsze trafione pod względem tematycznego doboru, a także, co z przykrością należy podkreślić, często spolszczone poprzez trzeci język (jak choćby wiersze wybitnego słoweńskiego poety S. Kosovela przetłumaczone z języka francuskiego, por. Piechał, 1973). Odwołując się do klasycznej teorii polisystemów literackich I. Even-Zohara, który zauważył, iż literatura przekładowa oddziałuje na literaturę rodzimą i tworzy specyficzny podsystem literacki [por. Bukowski, Heydel, 2009, s. 197–203], można by rzec, iż twórczość polska pozostaje głucha na zewnętrzne bodźce słoweńskie, a literatura słoweńska nie daje jakichkolwiek wzorów, idei, czy przesłańek, które znalazłby odzwierciedlenie w literaturze polskiej. Zupełnie inaczej, moim zdaniem, kształtuje się sytuacja w Słowenii.

Polskie utwory literackie w kulturowe życie Słowenii wkroczyły już w XVIII wieku, kiedy to dokonano pierwszego przekładu z języka polskiego na słoweński¹ [por. Štefan, 1990; Jež, 2010, s. 204]. Od tego czasu można właściwie mówić o ist-

¹ O kontaktach polsko-słoweńskich można już mówić w XV i XVI wieku, jednak były one sporadyczne [Ostromecka-Frączak, 1998, s. 165].

nieniu nieprzerwanych stosunków kulturowych ze Słowenią. Jak zauważa N. Jež *choć nie zawsze istniał bliski związek między słoweńskim i polskim życiem literackim, to obraz polskiej literatury wciąż dopełniał się w świadomości i w refleksji krytycznoliterackiej Słoweńców* [2006, s. 67]. Jako jeden z możliwych czynników, przyczyniających się do powstania ówczesnego powiązania kulturowego należy z pewnością wymienić fakt, iż słoweńska Kraina i polska część Galicji w wyniku pierwszego rozbioru znajdowały się wówczas w tym samym organizmie państwowym — Monarchii Austriackiej, a dokładniej w królestwie Galicji i Lodomerii. Z pewnością nie bez znaczenia pozostawała również rola wspólnych ośrodków kulturowych, np. Lwowa czy Wiednia, do których ściągali wybitni naukowcy z różnych zakątków Monarchii. Jeszcze jednym możliwym powodem polsko-słoweńskich powiązań była stosunkowo mocna w owym czasie pozycja literatury polskiej; mam tu na myśli przede wszystkim romantyzm i postać A. Mickiewicza. Jak zatem widać, polsko-słoweńskie kontakty liczą ponad 170 lat. Ich owocami są przekłady, które znaleźć można nie tylko w wydaniach książkowych, ale w różnych czasopiśmiech i periodykach literackich.

Od lat dziewięćdziesiątych na słoweńskim rynku wydawniczym zauważyć można spore zainteresowanie polską literaturą. Najchętniej tłumaczone są przede wszystkim powieści, co zasadniczo nie odbiega od standardów większości rynków wydawniczych. Po latach osiemdziesiątych to właśnie ten gatunek literacki przeżywa prawdziwy renesans. Słoweńskie tłumaczenia polskiej literatury współczesnej, jak najbardziej odzwierciedlają ten stan². W publikowanych przekładach dominują nazwiska popularnych w Polsce pisarzy, nie brak jednak przekładów dzieł, należących do kanonu polskiej literatury, jak również nowych tłumaczeń, pozycji znanych już słoweńskiemu czytelnikowi wcześniej. Wartym zwrócenia uwagi jest fakt, że niektórzy pisarze doczekali się nawet kilku tłumaczeń swoich książek, i to w dodatku w wykonaniu różnych tłumaczy.

Polska proza ukazywała się również w licznych czasopiśmiech literackich, najobszerniejszy wybór (łącznie 28 nazwisk) został zaprezentowany w mariborskim periodyku „Dialogi” (1996, nr. 5/6), inne wybory zamieszczane były ponadto w czasopiśmie „Literatura” (1991, nr. 13), „Mentor” (1999, nr. 8–10; 2000, nr. 1–3), „Apokalipsa” (2000, nr. 39/40/41; 2004, nr. 82) [Kopczyk, 2006, s. 58]. Autorzy starszego pokolenia pojawiają się głównie pod auspicjami wydawnictwa „Nova Revija”. W 2001 roku „Literatura” (nr. 125/126) opublikowała szeroki wybór utworów polskich autorów, poprzedzony esejem wprowadzającym. W wymienionych czasopiśmiech możemy znaleźć tłumaczenia A. Szczypiorskiego, H. Krall,

² Twierdzeniu temu sprzeciwia się M. Kopczyk, w artykule *Rozmowy z dystansu...*, twierdząc, że to właśnie poezja wiezie prym na słoweńskim rynku wydawniczym. Swoją tezę argumentuje względami po pierwsze praktycznymi — jego zdaniem poezja jest łatwiejsza do wydawania, ponieważ chętniej wydaje się utwory krótkie, a po wtóre — słoweński rynek wydawniczy zdaniem M. Kopczyka jest zdominowany właśnie przez poezję i zapewne z tego względu jest na nią większe zapotrzebowanie [por. Kopczyk, 2006, s. 57].

M. Tulli, P. Szewc, J. Rudnickiego, I. Filipiak, O. Tokarczuk, N. Goerke, K. Vargi, M. Gretkowskiej, M. Bieńczyka i S. Chwina oraz P. Huellego, który znany jest również z wydań książkowych [Kopczyk, 2006, s. 62].

Kontakty pomiędzy słoweńskim i polskim środowiskiem literackim ożywiają również liczne festiwale i spotkania autorskie. Polscy literaci, jak np. Z. Herbert czy A. Zagajewski, są laureatami najważniejszej słoweńskiej nagrody Vilenica, przyznawanej w ramach corocznej konferencji organizowanej przez Słoweński Związek Pisarzy. Gośćmi słoweńskich spotkań bywają również E. Lipska, K. Kohler, M. Biedrzycki, M. Baran, M. Melecki, M. B. Kielar [Kopczyk, 2006, s. 62], M. Tulli, D. Masłowska i inni.

Do młodszego pokolenia jest przede wszystkim skierowany festiwal *Dni poezji i wina*. Swoją obecnością zaszczylicili go m.in. M. Biedrzycki, E. Sonnenberg, K. Siwczyk, J. Podsiadło, T. Pióro, B. Mazel, P. Lekszycki, E. Pasiewicz, a ich wiersze weszły w skład antologii prezentującej twórczość uczestników festiwalu.

K. I. Gałczyński jest znany Słoweńcom głównie z przekładów L. Krakara — w 1992 roku wydanych zostało 31 wierszy w czasopiśmie literackim „Liryka”. W 1976 roku L. Krakar jako pierwszy przygotował reprezentatywny wybór liryki J. Kochanowskiego. W tomiku umieszczono 37 wierszy ze zbiorów *Pieśni*, *Fragmenta*, *Pieśń świętojańska o Sobótce* oraz *Treny*. W „Liryce” pojawiły się tłumaczenia wierszy J. Tuwima, Z. Herberta, Cz. Miłosza i W. Szymborskiej autorstwa R. Štefan.

Kolejnym dość dobrze znanym Słoweńcom polskim pisarzem jest W. Gombrowicz. Pierwsze tłumaczenie jego twórczości ukazało się już w latach sześćdziesiątych — były to dwie nowele z *Pamiętnika z okresu dojrzewania* (jedna z nich przetłumaczona była z języka francuskiego). W 1973 roku K. Šalamun-Biedrzycka przetłumaczyła dramat *Iwona, księżniczka Burgunda i Operetka*, w 1974 natomiast *Ferdydurke* oraz w 1977 roku, do dziś nieopublikowany, *Ślub*. W 1986 w przekładzie tej samej tłumaczki ukazała się *Pornografija*. Tłumaczenia W. Gombrowicza podjął się jeszcze jeden tłumacz — M. Pavčič, który opublikował dość obszerny wybór fragmentów z *Dziennika*.

Z pewnością jednym z najlepiej znanych słoweńskiemu czytelnikowi polskich pisarzy jest Cz. Miłosz, a to nie tylko za sprawą licznych tłumaczeń, ale również dzięki wielu pracom biograficznym. Po raz pierwszy usłyszano o nim w Słowenii w roku 1959, ale oczywiście do wzmożonego zainteresowania tym pisarzem bezsprzecznie przyczyniła się Nagroda Nobla. Zaledwie w kilka miesięcy po jej przyznaniu, ukazały się wiersze w tłumaczeniu K. Šalamun-Biedrzyckiej oraz w przekładzie J. Modra fragmenty z różnych powieści m.in. *Dolina Issy*, *Ziemia Ulro* (opublikowane w ramach serii wydawniczej „Sto powieści”). Jak już wspominałem, nie brak również opracowań dotyczących pisarstwa Cz. Miłosza, zarówno w wykonaniu słoweńskich literaturoznawców (choćby na łamach czasopisma „Nova Revija”), jak i tłumaczeń polskich opracowań M. Zalewskiego, A. Fiuta oraz J. Zarębskiego [Kopczyk, 2006, s. 59]. Do najważniejszych tłumaczeń Cz. Miło-

sza należy zaliczyć *Somrak in svit*, o którym pisałem wcześniej, a także tłumaczeń J. Unuk: wybór esejów w *Življenje na otokih* (1997), *Psiček ob cesti* (*Piesek przydrożny*, 2001), *Pričevanje poezije* (2006). W 2007 roku ukazał się *Prevzem oblasti* (*Zdobycie władzy*, 2007) w tłumaczeniu K. Šalamun-Biedrzyckiej a rok później zbiór *Zvonovi pozimi* (2008) w tłumaczeniu J. Unuk, K. Šalamun-Biedrzyckiej, T. Pretnara, R. Štefan, L. Krakara, P. Čučnika i A. Będkowskiej-Kopczyk.

O wiele gorzej reprezentowany jest w Słowenii T. Różewicz, po ostatnim słoweńskim wyborze wierszy tego pisarza z 1966 roku, na kolejne tłumaczenie trzeba było czekać do 2009 roku, kiedy wydano zbiór *Zapisano na vodi*. Przez ponad 40 lat przerwy w tłumaczeniu tego pisarza wydawane były jedynie pojedyncze wiersze w różnych czasopismach literackich w przekładzie R. Štefan i P. Čučnika. W ogóle nie są znane Słoweńcom dramaty T. Różewicza.

Niewielkim zainteresowaniem obdarzony został również M. Białoszewski. T. Pretnar opublikował jedynie kilka jego utworów. W 2005 roku ukazał się wybór wierszy Białoszewskiego w redakcji i tłumaczeniu P. Čučnika.

Twórczość W. Szymborskiej zasłynęła w Słowenii właściwie dopiero po wyróżnieniu poetki literacką nagrodą Nobla. Tomik *Semenj čudežev* ukazał się w 1997 roku i stanowił reprezentatywny wybór wierszy tejże autorki w przekładzie J. Unuk i R. Štefan. Ważną pozycją jest również zbiór poetycki W. Szymborskiej *Trenutek* (*Chwila*, 2005) w tłumaczeniu N. Ježa. Utwory W. Szymborskiej znajdują się również na liście obowiązkowych lektur szkolnych.

Prace Z. Herberta ukazały się tuż po przyznaniu mu prestiżowej nagrody słoweńskiego Związku Pisarzy Vilenica, tomik zatytułowany został *Beli raj vseh možnosti*, a autorami przekładu byli T. Pretnar i N. Jež. W 2003 roku pod egidą elitarnego wydawnictwa Beletrina wyszedł wybór esejów Z. Herberta zatytułowany *Barbar v vrtu*. Wyboru oraz przekładu dokonały J. Šuler-Galos i J. Unuk.

Słoweńscy tłumacze chętnie sięgają również po laureatów literackiej nagrody Nike — P. Čučnik przetłumaczył tomik laureta tej nagrody z 2009 roku E. Tkaczyszyna-Dyckiego *Kamen poln hranila* (*Kamień pełen pokarmu*).

Ukazały się również dwie antologie polskiej liryki: *Dotik duha* K. Šalamun-Biedrzyckiej oraz *Akslop* — antologia młodej poezji polskiej w wyborze P. Čučnika. Tłumacz ten jest ponadto autorem przekładów wielu współczesnych polskich poetów — spod jego pióra wyszły tłumaczenia wierszy P. Sommera, M. Świątlickiego i artystyczno-literacki projekt z A. Widemannem (P. Čučnik tłumaczył wiersze A. Wiedemanna razem z samym autorem).

Z poetów najnowszych najbardziej popularny jest inny laureat nagrody literackiej Vilenica z 1996 roku — A. Zagajewski. W 1997 roku ukazał się tomik jego wierszy w tłumaczeniu N. Ježa, poświęcono mu ponadto artykuły w prasie literackiej. W 2012 roku w ramach akcji Liber.ac Targów Książki Akademickiej na Uniwersytecie w Lublanie gościli A. Zagajewski i A. Michnik. Spotkanie to zbiegło się w czasie z wydaniem wyboru esejów A. Michnika *Iskanje izgubljenega smisla* w tłumaczeniu T. Podrżaj i J. Sławińskiej. Słoweńscy czytelnicy mogli się wcze-

śniej zaznaczyć z twórczością A. Michnika dzięki wydanej w 1997 roku książce *Skušnajvec našega časa (Diabeł naszego czasu)* w tłumaczeniu N. Jeża.

Znany jest również w Słowenii J. Podsiadło — w wyborze i tłumaczeniu K. Šalamun-Biedrzyckiej ukazał się tomik jego wierszy, które został entuzjastycznie przyjęty, zarówno przez krytykę literacką, jak i samych czytelników.

Ze współczesnych prozaików przekładami na język słoweński może pochwalić się niezwykle poczytna autorka O. Tokarczuk. W słoweńskim tłumaczeniu ukazały się do tej pory następujące jej książki:

- *Dnevna hiša, nočna hiša* (2004, *Dom dzienny, dom nocny*), przełożyła J. Unuk,
- *Pravek in drugi časi* (2005, *Prawiek i inne czasy*) w tłumaczeniu J. Šuler-Galos,
- *Beguni* (2010, *Bieguni*) w przekładzie J. Unuk.

Kolejnym polskim autorem, po którego słoweńscy tłumacze chętnie sięgają, jest P. Huelle. Spośród jego twórczości w przekładzie na język słoweński ukazały się następujące pozycje książkowe:

- *Castorp* (2007, *Castorp*),
- *David Weiser* (2008, *Weiser Dawidek*), w przekładzie J. Šuler-Galos,
- *Zadnja večerja* (2010, *Ostatnia wieczerza*) w tłumaczeniu J. Unuk.

Inna polska pisarka M. Tulli znana jest Słoweńcom z jednego przekładu książkowego, mianowicie *V rdečem* (2008, *W czerwieni*) w przekładzie J. Unuk.

W dzienniku „Delo” ukazało się również jej krótkie opowiadanie *Usedlina*, również w tłumaczeniu Jany Unuk w 2010 (nr 181, s. 19–20), czasopismo literackie „Literatura” opublikowało natomiast jej opowiadanie *Sanje in kamni (Sny i kamienie)* w tłumaczeniu J. Šuler Galos (2001, nr. 125/126, s. 80–87).

A. Stasiuk oprócz licznych tłumaczeń na język słoweński może również poszczycić się słoweńską nagrodą literacką Vilenica, którą otrzymał w 2008 roku. Polski pisarz i podróżnik w swoich książkach zajmuje się Słowenią, jego wydawnictwo promuje ponadto współczesną prozę polską oraz środkowoeuropejską, wydając m.in. książki słoweńskich autorów, np. *Smeh za leseno pregrado* J. Virka (2007, *Śmiech za drewnianą przegrodą*), czy *Kava antropologa B. Jezernika* (2011, *Kawa*), w przygotowaniu jest również *Non cogito ergo sum. Arheologija neke šale*, (2012). W Słowenii ukazały się powieść *Devet* (2007, *Dziewięć*), następnie *Na poti v Babadag* (2004, *Jadąc do Babadag*). Kolejnym tłumaczeniem była książką *Galicijske zgodbe* (2005, *Opowieści galicyjskie*). W tłumaczeniu N. Jeża ukazała się również książka W. Kuczoka *Gnoj* (2009, *Gnój*).

Oprócz wyżej wymienionych nowości w ostatnich latach nadal tłumaczy się polską klasykę. Najważniejsze pozycje to przede wszystkim W. Gombrowicz *Kozmos* (2007, *Kosmos*) w tłumaczeniu N. Jeża i K. Kenda-Jeż i *Bakakaj* (2008, *Bakakaj*) oraz *Narkotiki* (1993, *Narkotyki*) S. I. Witkiewicza i *Svatba* (2004, *Wesele*) S. Wyspiańskiego w przekładzie J. Unuk.

Do osobnej kategorii zaliczyć można tłumaczenia literatury dokumentalno-beletrystycznej. Najczęściej tłumaczonym przedstawicielem tego gatunku jest z pewnością R. Kapuściński, tłumaczony przez N. Jeża: *Cesar* (1999, *Cesarz*), *Ebenovina* (2003, *Heban*), *Potovanja s Herodotom* (2009, *Podróże z Herodotem*).

Niewielkim zainteresowaniem darzy się w Słowenii polską literaturę dziecięcą i młodzieżową. Jedynymi przetłumaczonymi książkami są *Duh stare hiše*, *Matiček in lovci na duhove*, *Dolga pot i Kje si, očka?* A. Onichimowskiej (*Duch starej kamienicy*, *Maciek i łowcy duchów*, *Daleki rejs i Gdzie jesteś tatusiu?*), *Vrbova 13* D. Wawilow i N. Usenko (*Wierzbowa 13*) oraz seria książek detyktywistycznych dla dzieci G. Kasdepke, spośród których niektóre zostały opatrzone ilustracjami polskich ilustratorek np. A. Krelli-Moch [por. Unuk, 2010].

Z najnowszych tłumaczeń wymienić należy także przekład odważnej powieści M. Witkowskiego *Lubiewo* (2010, *Lubiewo*). Na słoweński powieść przełożył debiutujący tłumacz B. Kern. Inna tłumaczka — T. Jamnik dokonała przekładu drugiej powieści M. Witkowskiego *Kraljica Barbara* (2010, *Barbara Radziwiłłówna z Jaworzna-Szczakowej*). Ta sama tłumaczka wydała również znakomity przekład S. Lema *Solaris* (2010, *Solaris*) oraz rok później niezwykle głośną w Polsce powieść D. Masłowskiej *Poljsko-ruska vojna pod belo-rdečo zastavo* (2011, *Wojna polsko-ruska pod flagą biało-czerwoną*).

W tłumaczeniu K. Piska ukazały się z kolei dwie powieści J. Pilcha: w 2004 roku *Pod mogočnim angelom* (*Pod mocnym aniołem*), a w 2012 roku *Seznam prešuštnic* (*Spis cudzołożnic*). W tym samym roku w tłumaczeniu J. Unuk wydano jeszcze dwa przekłady: powieść M. Szczygła *Gottland* (*Gottland*) oraz wybór poezji Cz. Miłosza *Od sončnega vzhoda do njegovega zahoda*.

Powyższa analiza jednoznacznie wskazuje, że literatura polska w Słowenii stanowi ważną część literatury obcej. Przekłady twórczości polskich pisarzy są dość częste i zróżnicowane pod względem pokoleniowym, tematycznym i językowym. Do popularyzacji naszej literatury przyczyniają się również spotkania autorskie, festiwale kulturalne oraz inne wydarzenia wspierane przez zarówno stronę polską, jak i słoweńską. Sytuacja ta jest znakomitym przyczynkiem do rozpowszechniania polskiej literatury, kultury i języka w Słowenii.

BIBLIOGRAFIA

- BUKOWSKI P., HEYDEL M., 2009, *Współczesne teorie przekładu*, Kraków.
- HEILBRON J., 1999, *Towards a sociology of translation book translations as a cultural world system*, „European Journal of Social Theory”, nr 2.
- JEŹ N., 2006, *W świecie polskiego piśmiennictwa budzi się teraz nowe życie* [w:] *Literatura polska w świecie: zagadnienia recepcji i odbioru*, Cudak R. (red.), Katowice, s. 67–74.
- , 2010, *Mniej znane polonica u Słoweńców* [w:] *Polonistyka bez granic: IV kongres polonistyki zagranicznej*, Nycz R., Miodunka W., Kunz T. (red.), Kraków, s. 201–209.
- KOPCZYK M., 2006, *Rozmowa z dystansu. Literatura polska w niepodległej Słowenii. (Rekonesans)* [w:] *Literatura polska w świecie. Zagadnienia recepcji i odbioru*, Cudak R. (red.), Katowice, s. 57–66.
- ŁUKASZEWICZ J., 2010, *Literatura włoska tylko w przekładzie (ostatnie powieści autorskiej spółki Monaldi & Sorti)* [w:] *Między egzotyką a swojskością. O tłumaczeniu literatury włoskiej na język polski i polskiej na język włoski*, Biernacka-Licznar K., Łukaszewicz J. (red.), Wrocław, s. 138–157.
- OSTROMĘCKA-FRĄCZAK B., 1998, *Promocja języka i kultury polskiej w Słowenii. Rys historyczny* [w:] *Promocja języka i kultury polskiej w świecie*, Lublin, s. 165–173.
- PIECHAL M., 1973, *Antologia poezji słoweńskiej*, Wrocław.
- ŠTEFAN R., 1990, *Slovenski razsvetljenec Martin Kuralt v lšovski dobi*, „Slavistična Revija”, nr 2, s. 81–99.
- UNUK J., 2010, *Poljske novosti s slovenskih knjižnih polic*, „Bukla” nr 57.